

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Іванова Є. В.

Рассмотрены основные характеристики институциональной среды и институциональных основ механизма регионального управления. Исследовано понятие «институт» и определены основные его составляющие. Выявлено влияние институтов на экономические системы и разработаны критерии для развития идеальной институциональной среды. Рассмотрены формы влияния институциональной среды на процесс социально-экономического развития региона. Разработаны направления эффективного развития региональных институтов управления в Украине. Переход к устойчивому развитию Украины в целом возможен только в том случае, если будет обеспечено устойчивое развитие всех ее регионов.

Розглянуто основні характеристики інституційного середовища та інституційних основ механізму регіонального управління. Досліджено поняття «інститут» та визначено основні його складові. Виявлено вплив інститутів на економічні системи та розроблено критерії для розвитку ідеального інституційного середовища. Розглянуто форми впливу інституційного середовища на процес соціально-економічного розвитку регіону. Розроблено напрями ефективного розвитку регіональних інститутів управління в Україні. Перехід до сталого розвитку України в цілому можливий тільки в тому випадку, якщо буде забезпечено сталий розвиток усіх її регіонів.

The main characteristics of the institutional environment and institutional framework of the mechanism of regional management are considered. Investigated the concept of «institution» and identified its major components. The influence of institutions on economic systems and the development of criteria for the development of the ideal institutional environment are analyzed. A form of influence of the institutional environment in the process of socio-economic development is revealed. Areas of the development of effective regional governance institutions in Ukraine are developed. The transition to sustainable development of Ukraine as a whole is only possible if sustainable development of all its regions is ensured.

Іванова Є. В.

аспірант ДГМА

kaya_05@mail.ru

УДК 330.837

Іванова Є. В.

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

У сучасних умовах державне регулювання економіки є складовою частиною відтворення. Воно вирішує різні завдання: це, наприклад, стимулювання економічного зростання, регулювання зайнятості, заохочення прогресивних зрушень у галузевій і регіональній структурі, підтримка експорту. Конкретні напрямки, форми, масштаби державного регулювання економіки визначаються характером і гостротою економічних і соціальних проблем в тій чи іншій країні в конкретний період.

Розвиток в Україні ринкових відносин, формування товарних, фінансових ринків і конкуренції пред'явило нові, жорсткіші вимоги до підприємств, що викликало потребу в зміні механізмів їх функціонування.

В даний час склалася багаторівнева, багато суб'єктна система управління, яка не в змозі забезпечити необхідну ефективність управління, що створює протиріччя між вимогами ринку і особливостями структури управління підприємствами, дозвіл якого можливе на основі адаптації підприємств до ринкових умов. Рішення даного протиріччя слід розглядати в контексті інституційних змін.

Інституційний підхід до аналізу економічних змін дозволяє стверджувати, що нова ідеологія повинна реалізуватися в нових інститутах (не тільки влади), поява яких сприяє становленню і розвитку нової системи суспільних відносин.

Розуміння суті та необхідності застосування інституційного механізму адаптації регіонів до ринку стає все більш актуальним як для керівників підприємств, так і для федеральної і регіональних адміністрацій, оскільки він повинен виявлятися в координації діяльності підприємств з агентами економіки на всіх рівнях управління.

Створення інституційного середовища в регіонах України, проблеми формування цивілізованих мотивацій поведінки людини адекватних умов ринкової економіки, набувають пріоритетне значення.

Основу сучасного інституціоналізму утворюють два наукових напрямки – неоінституціональна економіка і нова інституційна економіка. У ряді концепцій, що відносяться до неоінституціоналізму, розробкою теорії суспільного вибору займалися Дж. Бьюкенен, Г. Таллок, М. Олсон; теорією прав власності – Р. Коуз [1], А. Алчіан, Г. Демсец. Особливу увагу до вивчення проблем нової інституційної економіки приділяв американський економіст Дуглас Норт [2].

Багато аспектів державного регулювання та управління державною власністю на регіональному рівні знайшли відображення в роботах Г. Клейнера, А. Гранберга, Г. Городецького, Л. Якобсоната та інших.

Метою статті є розгляд основних характеристик інституціонального середовища та інституційних основ механізму регіонального управління; розробка напрямків розвитку регіональних інститутів управління в Україні.

Представники шкіл інституціоналізму вважають, що необхідність державного управління регіональним соціально-економічним розвитком обумовлена недосконалістю ринкового механізму і його нездатністю вирішувати сучасні проблеми розвитку як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному рівні.

«Інститути, – пише Дуглас Норт, – створюють базові структури, за допомогою яких люди протягом всієї історії домоглися порядку і таким чином знизили ступінь своєї невпевненості». Інститути, як стверджує Д. Норт – це «правила гри» в суспільстві, або створені людиною обмежувальні рамки, які організують відносини між людьми. Вони задають

структуру спонукальних мотивів людської взаємодії в політиці, соціальній сфері, в економіці. Інститути впливають на функціонування економічних систем, утворюючи інституційну структуру суспільства і економіки [2].

У складі інститутів Д. Норт виділяє три головні складові:

1. Формальні правила (конституції, закони, адміністративні акти, офіційно закріплені норми права).
2. Неформальні обмеження (традиції, звичаї договори, угоди, добровільно взяті на себе норми поведінки, неписані кодекси честі, гідності, професійної самосвідомості та ін.)
3. Механізми примусу, що забезпечують дотримання правил (суди, поліція і т. д.).

Люди створюють, розвивають і змінюють інститути. Інститути впливають на економічний процес тим, що зумовлюють дії на підтримку обміну і виробництва (трансакційні й трансформаційні). Інституційні зміни визначають те, як суспільство розвивається в часі. Вони є ключем до розуміння історичних змін [3].

Роль інститутів полягає в тому, щоб зменшити невизначеність (структурування повсякденного життя) шляхом встановлення стійкої (хоча і не обов'язково ефективною) структури взаємодії між людьми; організувати взаємини між людьми; визначити і обмежити набір альтернатив, які є у кожної людини (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив інститутів на елементи економічної системи

Види інститутів	Формальні	Неформальні
Елементи		
Норми відносин	+	+
«Правила гри»	+	+
Механізм, що реалізує	+	+

Формальні і неформальні правила, норми відносин та механізми їх реалізують (способи забезпечення їх реалізації) утворюють в сукупності інституційну основу управління суспільним розвитком.

Інститути визначають і обмежують набір альтернатив, які є у кожної людини, вони включають в себе всі форми обмежень, створених людьми для того, щоб надати певну структуру людським взаєминам.

Інституційні передумови мають вирішальний вплив на те, які саме організації виникають, і на те, як вони розвиваються. Але в свою чергу і організації впливають на процес зміни інституційних рамок.

Інститути розвиваються – одні сприяють зростанню, інші – падіння продуктивності. Тим самим вони формують можливості, якими володіють члени суспільства. Організації створюються для того, щоб використовувати ці можливості, і в міру свого розвитку організації міняють інститути.

Напрямок, як результат інституційних змін формується за рахунок:

1. «Ефекту блокування», що виникає внаслідок симбіозу (зрощування) інститутів і організацій на основі структури спонукальних мотивів, створюваної цими інститутами.
2. Зворотного впливу змін в наборі можливостей для сприйняття і реакцію індивідів.

Таким чином, інституційне середовище задає систему стимулів (позитивних і негативних), направляючи діяльність людей за певним руслом.

Сильні інститути, що забезпечують нормальну роботу ринкових механізмів, набагато важливіші для успіху трансформації, ніж радикальність і темпи лібералізації. Саме слабкість інститутів стала тим фоном, на якому відбулися наступні події:

- гігантське збільшення масштабів тіньової економіки;
- падіння частки державних доходів у ВВП;

- невиконання державою зобов'язань щодо перерозподілу матеріальних благ;
- накопичення неплатежів по заробітній платі;
- криміналізація і т. д.

Про це свідчить також досвід Китаю та В'єтнаму, які зуміли досягти вражаючих результатів реформування економіки при збереженні сильних важелів влади.

Ідеальне інституційне середовище (система) регіонального управління соціально-економічним розвитком має відповідати наступним критеріям:

- бути демократичною, спрямованою на досягнення бажаних результатів;
- володіти достатньою силою впливу;
- бути досить простою для розуміння;
- використовувати систему соціально-психологічних мотивацій;
- бути адаптованою;
- стимулювати прогресивний розвиток.

Головна вимога, яка пред'являється до інститутів механізму управління регіоном в умовах його економічної самостійності, полягає в тому, що всі складові елементи механізму в сукупності повинні сприяти формуванню ринкової системи, що забезпечує зростання ефективності виробництва, збалансованості попиту та пропозиції, підвищення якості товарів і послуг [4].

Якщо розглядати інституційне середовище в рамках інституціональної матриці, то слід виділити їх системоутворюючий характер. Правила, що утворюють інституційне середовище, визначають характеристики тієї чи іншої системи як цілого. З точки зору окремого господарюючого суб'єкта, що працює на території одного або декількох регіонів України, інституційне середовище складається з правил регіонального та муніципального рівнів.

Таким чином, важлива характеристика інституційного середовища полягає в його багаторівневості. Поряд з правилами, що формують інституційне середовище, існують правила, які визначаються як інституційні угоди, які, в свою чергу, визначають форми кооперації і конкуренції між економічними агентами.

Становлення інститутів механізму регіонального управління, що забезпечують становлення ринкової системи, відбувається в умовах, активно протидіють цьому процесу.

Ринкова система України характеризується несформованими ринками праці, капіталу, землі, що призводить до цілого ряду наслідків:

- неможливе запозичення механізмів управління, які використовуються в країнах з рівноважними ринками, де співвідношення між попитом і пропозицією встановлюються переважно за допомогою механізму саморегулювання, елементи якого носять економічний характер;
- нестабільність ринку неминує викликає інфляційні процеси та їх поступальний розвиток, що в свою чергу, веде до відтоку капіталу з інвестиційної сфери;
- інституційні основи управління на регіональному рівні включають правові, економічні та організаційні форми впливу на процес соціально-економічного розвитку регіону;
- пряма участь у розвитку інфраструктури регіону шляхом прямого бюджетного фінансування, утворення і використання позабюджетних коштів і фондів, випуску позик і т. д.;
- встановлення пільг виробникам, які працюють на насичення внутрішнього ринку;
- різноманітна правова і фінансова підтримка підприємців, що беруть участь у розвитку агропромислового комплексу та забезпечують наповнення ринку споживчих товарів, і насамперед продовольчих.

Одним з елементів, які підвищують ефективність регіонального управління є структури, що охоплюють різні інститути: закони, правила гри, визначені кодекси поведінки, типи відносин і зв'язків [5].

Державні та громадські інститути набувають особливого значення в процесах формування інституційного середовища і побудови цивілізованої ринкової економічної системи як на регіональному рівні, так і в масштабах всієї держави.

Перспективним способом підвищення ефективності державного регулювання є використання ринкових принципів і механізмів у діяльності регіональних органів влади. Можна діяти в кількох напрямках:

- вдаватися до аукціонів як при закупівлях товарів і послуг, так і при розподілі суспільних ресурсів;
- укладати контракти на здійснення значної частини функцій, які раніше виконувалися державою;
- використовувати методи оплати виконаної роботи тільки в залежності від досягнутих результатів навіть у випадках, коли укладення контрактів не представляється можливим або бажаним;
- орієнтуватися на ринкову інформацію. Наприклад, держава може покладатися на ринкові оцінки при здійсненні закупівель або використовувати інформацію про ставки відсотка за субординованою заборгованістю за банківськими позиками для визначення відповідності величини премії за ризику при страхуванні депозитів.

ВИСНОВКИ

Перехід до сталого розвитку України в цілому можливий тільки в тому випадку, якщо буде забезпечено сталий розвиток усіх її регіонів. Це передбачає формування ефективної просторової структури економіки країни при дотриманні балансу інтересів усіх регіонів України, що зумовлює необхідність розробки та реалізації програм переходу до сталого розвитку для кожного регіону, а також подальшої інтеграції цих програм при розробці державної політики в галузі сталого розвитку.

Проблеми, які вирішуються в кожному регіоні, значною мірою повинні відповідати державним завданням, але при цьому необхідний облік місцевих особливостей, що передбачає, зокрема:

- формування регіонального господарського механізму, що регулює соціально-економічний розвиток, у тому числі природокористування та антропогенний вплив на навколишнє середовище;
- виконання природоохоронних заходів на житлових і незабудованих територіях міст, інших населених пунктів і в приміських зонах, включаючи їх санітарне очищення, рекультивацію земель, озеленення і благоустрій;
- здійснення заходів з оздоровлення населення, розвитку соціальної інфраструктури, забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя;
- розвиток сільського господарства на основі екологічно прогресивних агротехнологій, адаптованих до місцевих умов, реалізація заходів з підвищення родючості ґрунтів та їх охорони від ерозії і забруднення, а також створення системи соціального захисту сільського населення;
- реконструкцію регіональної промислової системи з урахуванням господарської ємкості локальних екосистем.

Таким чином, для подальшого сталого розвитку економіки України слід розпочати застосування інституційних методів регіонального управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз. – М. : Новое издательство, 2007. – 224 с.
2. Норт Дуглас. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт. – М. : 2008. – 170 с.
3. Wallis J. Measuring the Transaction Sector in the American Economy / J. Wallis, D. North. – Chicago: University of Chicago Press, 1986. – P. 95–148.
4. Олейник А. Н. Институциональная экономика / А. Н. Олейник. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 245 с.
5. Трауни Э. Экономическое поведение и институты / Э. Трауни. – М. : Дело, 2008. – 167 с.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2011 р.